

Dzieje historyczne miejscowości Wieprzów

Początek kolonizacji terenu nad Wieprzowym Jeziorem na tej wierzcholinie gdzie się wszczyzna rzeka Wieprz? datuje się na pierwszą połowę XVI wieku. Powstała w wyniku osadnictwa na prawach wołoskich wieś wzięła nazwę od swego położenia nad Wieprzowym Jeziorem i nazwana została Wieprzowym Jeziorem lub krócej Wieprzowem.

Ziemie leżące nad źródłami Wieprza w XV i na początku XVI w. należały do rodu Małdrzyków herbu Wąż, lecz w wyniku braku męskiego potomstwa za protekcją swojego współherbowca Stanisława Tęczyńskiego, ówczesnego starosty bełskiego przeszły w trzeciej i czwartej dekadzie XVI wieku na własność rodziny Marcinowskich. Sytuacja ta spowodowała potem kontrowersję graniczną z następnymi starostami co w konsekwencji spowodowało podzielenie Wieprzowego Jeziora na dwie części własnościowe królewską (północną - obecnie Wieprzów Tarnawacki) należącą do Starostwa Bełskiego oraz szlachecką (południową - obecnie Wieprzów Ordynacki). Osadzenie części południowej wsi można przypisać przedstawicielowi rodziny Marcinowskich Piotrowi. Natomiast północnej wychodźcom z Wierzchrachai. O części północnej mówią wzmianki z 1559 roku gdy Łukasz, Marcin i Andrzej Oleśnicy uzyskali korzystną dla siebie zamianę, zrzekając się na rzecz króla wsi Damianice i Turów, a w zamian uzyskując Wierzchrachanie, Tarnawatkę, Wieprzowe Jezioro i Pańków kosztem Starostwa Bełskiego. Zamiana ta jednak na niedługo wprowadzała Oleśnickich nad źródła Wieprza ponieważ w roku 1566 została skasowana dekretem sejmu egzekucyjnym.

Natomiast o części południowej Wieprzowa (szlacheckiej) pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1558, kiedy to należał do Piotra Marcinowskiego (prawdopodobnie założyciela Wieprzowa - części szlacheckiej). Po Piotrze Marcinowskim w wyniku podziału ojcowizny pomiędzy synów Macieja i Adriana właścicielem części południowej Wieprzowego Jeziora stał się Maciej.

Lustracja z 1564 roku o części królewskiej (północnej) mówi: "W tej wsi kmieci na półłankach osiadłych jest 26. Dają także wszystko jako i w drugich przyrzeczonych wsiach, od których wedle rachunku pierwszego przyjdzie ... fl.38 gr. 4. Z tychże kmieci 1 na ten rok odkupił robotę ... fl.3. Tamże od bartników miodu dennego wychodzi rączek 3 i żmieni 3, i spisanego gr.3, to wszystko uczyni fl. 6 gr. 21. Tamże natenczas komorników 4, dają po gr. 6, to uczyni... gr. 24. Tamże tokarz tylko wedle rzemiosła pożytek czyni. Tamże gontarzów jest 18, każdy s nich od lasa (od pozwolenia wyrębu) daje gontów po 10 kop (kopa = 60 sztuk). Szacując każdą kopę po gr. 1, to uczyni fl. 6. Summarum wszystkiego uczyni fl. 54 gr. 19. Wieprzowe Jezioro miało ok. 13 łana. Stawy dóbr przyrzeczonych. Stawek równy w Wierzchrachaniach, którego nie sprzedają nigdy, tylko na żywność dla dworu. A wszakoż mógłby być sprawniejszy i pożyteczniejszy niż teraz, bo ma łożysko dobre i wodę zawiera. Jezioro w Wieprzowym Jeziorze, w którym toni 2 jest, ale niepołowne. Także i drugie jezioro tamże, na którym toni 1, niepołowne bo w lecie wysycha. A tak obydwie mało pożytku czynią (po pewnych inwestycjach jak kopanie kanałów doprowadzających i odprowadzających wodę, budowa tam i grobli, pogłębianie nie pozwalające

zamarznąć wodzie do dna, usuwanie nadmiaru roślinności, zbiorniki wodne mogą przynosić znaczny dochód. Na jeziorach łowiono ryby cały rok, bito ościeniami lub zarzucano sieci. Ze stawów spuszczano wodę, na co potrzeba było zbudować kanał spustowy, ale pozwalało bez kłopotów powybierać naraz wszystkie ryby, które przechowywano posolone w beczkach. Po oczyszczeniu zbiornika doprowadzano wodę kanałem lub przy mniejszych stawach czekali na opady, które go napełniły, a następnie zarybiano. Spust stawu czyniono co trzy lata dając rybą czas na rozmnożenie i wzrost. Dawalo to jednorazowy dochód w granicach od kilkudziesięciu do kilkuset złotych zależnie od wielkości i użyteczności. Często sprzedawano z góry prawo spustu lub połowów na jeziorze.

Spis z 1578 roku mówi o posiadaniu części Wieprzowego Jeziora przez rodzinę Grochowskich, która miała tu 6 łanów użytków, 3 zagrodników z ziemią, 1 zagrodnika bez ziemi i 3 komorników, natomiast część stanowiła królewską należącą do starostwa bełskiego, która liczyła 6 i 1/2 łana użytków, 1 zagrodnika z ziemią, 8 komorników z bydłem i 3 rzemieślników.

W roku 1579 część wsi, która była w posiadaniu Macieja Marcinowskiego kupił Jan Zamoyski. Według spisu z 1581 roku z części Wieprzowego Jeziora należącej do Ordynacji Zamoyskich zbierano 161 kop żyta, z których było 77 i ? korców miary zamojskiej i sprzedano je poddanym pańskim za 139 złotych i 28 groszy? jeżeli chodzi o inwentarz to według spisu znajdowało się tu ?bawolic starych samic 6, bawoląt byczków 4, bez samca starego? Inwentarz z roku 1582 wspomina, że włościanie części dziedzicznej mało posiadali gruntów ornych, a ich staranie, by zdobyć nowe tereny uprawne spełżyły na niczym, ponieważ Rogóznianie nie zgodzili się ?w lasach robić kopaliny?. Narzekali również na brak paszy, gdyż sąsiednie łąki należały do Rudy Wołoskiej. Zarządca był zdania, że folwark wieprzowski ?potrzebniejszy byłby w Rogóźnie?.

W jednej części wsi Jan Zamoyski posiadał 1 łan ziemi i folwark. Druga część należała do starostwa bełskiego, a następnie tarnawackiego wówczas również we władaniu Jana Zamoyskiego. W 1591 roku był tu staw z młynem o 2 kołach i mały staw z młynem o 1 kole. Wzmianka z 1728 roku mówi iż młyn i staw Dmitrow należały do Wieprzowego Jeziora i dawały czynsz do Ordynacji. W 1657 roku podczas najazdu szwedzkiego został spalony znajdujący się tu dwór drewniany, obora i karczma oraz kilka osad włościańskich, a znajdujące się tu bydło zostało zabrane. Z upadku gospodarka w Wieprzowie dźwignęła się w XVII wieku. Inwentarz z 1763 roku notował we wsi nowy dwór dla ekonoma klucza tomaszowskiego, karczmę, zabudowania gospodarcze i winnicę, Natomiast w latach 1784 - 86 nowy lamus i wozownię, a w trzy lata później nową owczarnię.

Na sejmie w 1764 roku nadano dożywocie starostwa tarnawackiego wraz z dzierżawą Wieprzowego Jeziora ordynatowi Andrzejowi Zamoyskiemu. Po I rozbiore Polski Austriacy skonfiskowali dobra tarnawackie. Wkrótce rząd austriacki rozpoczął starania o zamianę starostwa tarnawackiego na dobra solne Korsowo, będące we władaniu hrabiego Tadeusza Dzieduszyckiego 1724-1777 cześnika wielkiego koronnego, żonatego z Salomeą Trembińską. W 1812 roku w wyniku działań rodzinnych dawne starostwo tarnawackie w tym, Wieprzowe Jezioro i Wieprzów objął syn Tadeusza - Józef Dzieduszycki (1772-1847), ożeniony z Pauliną z Działyńskich, a następnie ich jedyny syn Włodzimierz (1825-1899), żonaty z Alfonsyną Miączyńską. W 1827 roku notowano jedną część wsi w powiecie tomaszowskim oraz parafii Łabunie, i ta część liczyła 21 domów oraz 150 mieszkańców, druga część była w powiecie tomaszowskim oraz parafii Tomaszów i liczyła 18 domów oraz 112 mieszkańców W 1857 roku Wieprzowe Jezioro dzierżawił Franciszek Zakrzewski. Do 1864 roku wieś wchodziła w skład dóbr Tarnawatka i liczyła 27 domów i 313 mórg ziemi włościańskiej. Pod koniec XIX wieku w części wsi wchodzącej w skład dóbr Tarnawatka było 35 domów i 350 mieszkańców, w tym 103

katolików oraz 367 mórg ziemi włościańskiej. Funkcjonowała tu fabryka krzesel, tartak, dwie pasieki oraz bednarz i kowal. Druga część wsi należąca do Ordynacji liczyła 30 domów i 207 mieszkańców, w tym 30 unitów oraz 300 mórg ziemi włościańskiej i 230 mórg folwarcznej. Jeszcze przed śmiercią Włodzimierza dobra Tarnawatka przeszły w 1897 roku na Międzyńskich, którzy sprzedali je około 1900 roku Janowi i Elżbiecie z Krasińskich Tyszkiewiczom, na stałe mieszkającym w Wace. Dobrami Tarnawatka zarządzał do 1903 roku Stanisław Pietraszkiewicz, a później Wacław Giżycki. Po śmierci Jana Tyszkiewicza w 1903 roku majątek został podzielony pomiędzy dzieci. Wówczas dobra Tarnawatka w tym Wieprzów otrzymał syn Władysław.

Pod koniec XIX wieku folwark w Wieprzowie wchodził w skład dóbr Tarnawatka i liczył 48 mórg ziemi ornej, 7 mórg łąk, 2 morgi pastwisk, 1 morgę pod zabudowę oraz 5 mórg nieużytków. W folwarku było 8 budynków drewnianych. Był tu także tartak parowy, który dostarczał brusy, bale i tarcicę sosnową oraz dwucalowe łąty bukowe dla fabryki mebli giętych w Wojciechowie.

Według spisu z 1921 roku we wsi było 83 domy i 499 mieszkańców, w tym 143 Ukraińców, natomiast folwark liczył 3 domy i 89 mieszkańców, tym 2 Ukraińców. W 1929 roku Feliks Frąckiewicz posiadał tu 313 ha ziemi. Pod koniec lat 30-tych rozpoczęto budowę szkoły, którą przerwała wojna. Budowę dokończono w 1947 roku.

Pierwsza wzmianka o cerkwi w Wieprzowym Jeziorze do której należało 1/2 łana ziemi pochodzi z roku 1582. Notują ją źródła do końca XVI wieku. W 1761 roku była tu parafialna cerkiew drewniana p.w. Narodzenia NMP, która należała do dekanatu tomaszowskiego. Pierwotnie cerkiew znajdowała się w Wieprzowym Jeziorze, ale po podziale wsi na przełomie XVIII i XIX wieku znalazła się na obszarze Wieprzowa. Ostatnia istniejąca tu drewniana cerkiew jednokopułowa została rozebrana po II wojnie światowej. Początkowo przy cerkwi istniał cmentarz grzebalny, który prawdopodobnie prawosławni po roku 1875 przenieśli poza zabudowę wsi. Cmentarz ten w kształcie prostokąta o powierzchni 0,19 ha był użytkowany do końca II wojny światowej.

W 1956 roku wybudowano w miejscu wcześniej rozebranej cerkwi murowaną rzymskokatolicką kaplicę p.w. św. Józefa, należąca do parafii w Tomaszowie Lub. W kaplicy znajduje się ołtarz z obrazem Najświętszej Marii Panny z dzieciątkiem z końca XVII wieku (prawdopodobnie 1695 roku) przywieziony w 1951 r., po "wyrównaniu" granicy między Polską a Związkiem Radzieckim z kościoła p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Uhnowie przez parafian uhnowskich do Tomaszowa Lubelskiego, a w 1956 roku po budowie kaplicy przekazany do Wieprzowa.